

Husen ritades av Sven Wallander och Axel Grape, HSBs
arkitektkontor.

Mitt Reimersholme

Anneli Gross

En dag när jag låg sjuk och halvsov i feberdrömmar, blev min barndom plötsligt levande för mig på nytt. För några av er, kära läsare, framstår kanske en tillvaro utan TV, video och internet och med mycket få bilar som en avlägsen utopi eller en romantisk dröm. Men för mig och många andra har det varit verklighet!

Jag växte upp i vad man skulle kunna kalla ett medelklassens eldorado, i en förort som inte var någon förort, på en ö med natur och djurliv nära storstaden, i ett eget litet samhälle i huvudstadens omedelbara närhet.

Boendeformen var bostadsrätter med relativt låg insats, vilket lockade till sig människor med ordnade förhållanden, som hade det gott ställt, men ändå inte tillhörde överklassen.

Jag talar om Reimersholme, ön i Stockholms innerstad, som fört en undanskymd tillvaro i stadsdelsbeskrivningarna och som få eller inga guider brukar ha med på sina vandringar. Jag vill nu försöka beskriva denna plats och dess människor som det såg ut i mitten av förra seklet, då det var dags för inflyttning i HSB:s nybyggda hus.

Vi - jag och min lillebror, mamma och pappa - flyttade in 1945 i en fyrarummare på 90 kvadratmeter. Mamma studerade och arbetade. Nästan alla andra mammor var hemmafruar.

Huset som Anneli Gross växte upp i ritades av Sven Wallander och Axel Grape, HSBs arkitektkontor.

Stor omsorg lades ner för att få bostadsområdet trivsamt. Trädgårdsarkitekten Ulla Bodorff hade anlagt parker, stenpartier och planteringar så att omgivningen skulle ge ett öppet och inbjudande intryck. Hon samarbetade med den ungerskfödde arkitekten Fred Forbat, som ansvarade för stadsplanen.

Ulla Bodorff byggde också lekplatser, placerade ut skulpturer, t ex "Damen med hunden" på bilden, och anlade till och med smultronodlingar! I vilka nybyggda bostadsområden gör man det idag?

Någon biltrafik fanns inte att tala om. Längre saknades både rinnande vatten och elektricitet på holmen. Elektricitet drogs in på 20-talet och rinnande vatten fick man tillgång till först 1942, när HSB började bebygga holmen.

Mellan 1942 och 1946 byggdes sammanlagt 900 lägenheter, det var 6-8-vånings höghus och trevåningars låghus. En varierad bebyggelse, som smälte in väl i den bergiga och trädbevuxna omgivningen. Lägenheterna var allt från enkelrum till fyra rum med jungfrukammare. Vanligast var två rum och kök. Det fanns sopnedkast på varje våningsplan, en amerikansk uppfinning, som HSB tagit patent på.

Att Reimersholme kom att bli ett så omtyckt bostadsområde berodde inte bara på husen och bostäderna i sig, utan i lika hög grad på den vackra omgivningen med bergknallar och rikligt med träd mellan husen. Den kuperade terrängen och vattnet gjorde holmen rik på naturupplevelser. Ändå var det så nära till stan, ingen riktig förort, även om Reimersholme

dåför tiden hörde till Brännkyrka församling och inte räknades till Stockholm.

Nu finns sedan länge bara två butiker kvar på holmen; en tobaksaffär och Konsum. På 50-talet fanns betydligt fler butiker. Allt från livsmedelsbutiker till sybehörs, färg- och tobakshandlare. Där fanns fiskhandlare, två skomakare, två

damfriseringar och en herrfrisör; dessutom en kiosk och ett litet postkontor. Som kronan på verket fanns bageri med konditoriservering, dit man kunde gå för en stunds avkoppling.

Utöver alla dessa butiker som arbetsplatser och naturliga mötesplatser fanns en stor arbetsplats, nämligen spritfabriken, varav ytterst litet numera finns kvar. Det var en sluten värld, som jag dock fick insyn i genom en lekkamrat, Karin, som bodde i personalbostäderna där. Det var spännande att leka i den gamla byggnaden, där det inte fanns räta vinklar utan bara överraskande prång och gömställen, tinnar och torn.

Jag har hört att Reimersholme var ett socialdemokratiskt fäste, så då var väl de flesta som bodde i vårt område socialdemokrater, antar jag. I alla fall vet jag att nästan alla var svenskar och tillhörde någon sorts medelklass.

Holmen hade fått sitt namn från rådmannen och hattmakaren Anders Reimers, som levde på 1700-talet och som hade sin sommarbostad i en gulputsad malmgård på holmen. Under vinterhalvåret bodde han på Storkyrkobrinken i Gamla Stan. Som liten lekte jag i hans salar, eftersom jag gick på dagis i Anders Reimers gamla malmgård. Det finns en minnessten över Anders Reimers på en av de många gångvägarna på holmen. Den restes 1798 på hans 70-årsdag.

Daghem var en nymodighet på 40-talet, och kallades inte för dagis som nu. Jag började där vid fyra års ålder. När jag och min lillebror blev fem-sex år gick vi själva både dit och hem på den bilfria vägen.

På daghemmet var vi tvunga att sova middag två timmar varje dag i tältsängar, fastän vi inte alls var trötta. Vi hade träslöjd och fick baka sockerkakor. Sen hade vi en stor gård, där vi kunde leka, med klätterställning och ett gammalt kastanjetråd.

Förkylda barn fick stanna hemma eller vistas i ett isoleringsrum, penicillinet fanns inte ännu och många barn och vuxna dog i infektionssjukdomar. Vi fick flytande AD -vitamin och fiskleverolja, som smakade förskräckligt. Det fanns även en spädbarnsavdelning i en av flyglarna.

Skolan började vid sju års ålder för de flesta barn, utom för min lillebror och några till, som fick tillstånd att börja redan vid sex år efter att ha genomgått ett s.k. skolmognadsprov.

Högalids Folkskola låg en kvarts promenad hemifrån, en ofantligt stor stenbyggnad från början av 1920-talet. Där fanns plats för ca 1500 barn och där gick jag i fyra år. Jag började 1948. Då hade man just infört fria skolmåltider. Innan dess hade man matsäck med sig eller gick hem för att äta.

Jag trivdes aldrig särskilt bra i Högalidsskolan, den var som en stor fabrik och allvarlig mobbning förekom redan på den tiden. Något fritis fanns inte, så efter skolans slut kom vi hem till en tom våning med hjälp av egen nyckel runt halsen. Vi var s.k. nyckelbarn - barn som hade nyckel i ett band runt halsen, eftersom ingen var hemma.

Mammor som inte var hemma med sina barn, betraktades med ogillande och förvåning av omvärlden.

Gasspisen fick vi inte använda förrän vi var i tioårsåldern, så vi kunde inte koka oss något varmt att dricka. Men kanske fanns det varm choklad i en termos? Det gick i alla fall bra för oss att vara hemma utan vuxet sällskap om eftermiddagarna.

Våra föräldrar hade som de flesta andra ingen bil, och kunde inte köra oss till olika fritidsaktiviteter. Jag var med i scouterna och min bror spelade fotboll och ishockey. På den tiden när jag var barn, fanns inte så mycket organiserade och inrutade aktiviteter som nu. Jag fick dock ta pianolektioner och min bror också. Då var jag 11-12 år. Vi hade en lärarinna som kom hem till oss och gav lektioner, men som inte alls förstod sig på barn. Vid 13 bad jag att få slippa, och det gick vägen. Min bror fortsatte dock på musikens bana och blev så småningom jazzmusiker.

Annars lekte vi mycket utomhus tillsammans med andra barn i vårt hus och från husen runt omkring. Vi spelade brännboll på sommaren, hoppade hage och hopprep om våren och på vintrarna skottade vi upp banor på isen på kanalen, där vi åkte skridskor. Och vi åkte skidor och kälke, byggde snögrottor och snölyktor. Det var riktiga vintrar med mycket snö, som jag minns det.

Året runt lekte vi polis och tjuv samt kurragömma. Annat som var populärt i min barndom men som jag förstår har försvunnit bland dagens flickor, är att leka bollskola. Man har två-tre bollar som man kastar mot en vägg och tar emot på returen. Innan dess ska man hinna klappa med händerna bakom ryggen, under det lyftade benet eller något annat "trick". Det bästa stället för bollskola var arkaderna under valven på Anders Reimers väg, för där var det fönsterfritt hela vägen. Den ideala bollplatsen! Man kunde råka riktigt illa ut, om man av misstag hade sönder en fönsterruta när man bollade.

Åsnan Beppo stod i sin hage under hela min uppväxt som reklam för Karlsson Klister och han var alla barns kelgris. Till honom kunde vi komma med våra bekymmer och han lyssnade och rörde sina stora öron framåt som för att höra bättre. Vi klappade honom gärna och gav honom något att äta. Han såg då tacksamt på oss med sina stora, snälla ögon.

Vi barn kunde verkligen skatta oss lyckliga, för vi hade berg och träd att klättra i och fantasieggande minnesmärken som Arla Coldinuordens kors på vårt utsiktsberg. Det besteg man gärna, liksom andra bergknallar på ön. Man kunde också promenera runt holmen och titta på gamla hus som fanns kvar.

Tv: Bronsplatta med chiffertext. Restes första gången tillsammans med korset år 1790.

Nedan: Arla Coldinuorden var ett av många hemliga ordenssällskap som bildades på 1700-talet.

Det var populärt med gymnastiska lekar, man gungade och hoppade från gungorna och slog volter på voltstången. Men jag var ett klumpigt barn, som först vid 13 års ålder lärde mig slå volter. Jag var sämst i klassen i gymnastik, vilket inte gjorde det lättare med kamrater. Min bror däremot var vig som en ekorre och blev därigenom omtyckt. Det var min bästis Yvonne som lärde mig slå volter. Hennes pappa var skomakare och bondeförbundare (numera centerpartiet), hon hade en storasyster och en mamma som var hemmafru.

Huset vi bodde i låg så nära vattnet att man kunde höra vågornas brus.

Från vår lägenhet såg vi berg, grönska och vatten, inte en endaste bil! Jag minns hur hur den blå himlen skiftade färg i olika rosa nyanser i skymningen över Långholmens grå bergknallar.

Och när sen de första segelbåtarna och de små motorbåtarna kom i vattnet vid bryggorna längs Långholmskanalen! Då hade våren kommit till råkarna där räven raskade över isen bara några veckor tidigare.

Vårt hus var tegel- och aprikosfärgat och sex våningar högt med två entréer. En entré mot gatan och en mot en icke-asfalterad bred gångväg på våning 1. En ensam äldre, stillsam och sympatisk dam bodde i en minimal etta alldeles vid utgången till den så kallade övre vägen.

På femte och sjätte våningsplanet fanns vindskontor. Vid huvudentrén fanns ett cykelstall.

På bottenvåningen fanns en tvättstuga, tvättmaskinerna drevs med gas och där fanns stora torkrum och kallmangel. Kallmangeln tog ett helt rum i anspråk! Sådana används knappast längre, men gav fantastiska resultat.

Vi hade många grannar - i vårt hus bodde ca 135 personer i 45 hushåll, några var ensamstående äldre damer, men de flesta var barnfamiljer med två eller tre barn och även gifta par utan barn.

En ensam äldre dam bodde på bottenvåningen i en liten etta invid soprummet. Lägenheten kan ha varit kanske 20 eller högst 25 kvadratmeter. Hon var mycket lättretad och det tyckte en del barn var lustigt, så de busade så att hon skulle få riktiga raseriutbrott.

På bottenvåningen bodde också ett par med en dotter i en tvåa. De hade både segelbåt och en liten bil och pappan var civilingenjör.

På första våningen, i en av de större lägenheterna, bodde en familj med två döttrar varav den ena plötsligt blev psykiskt sjuk- antagligen efter en olycklig förälskelse.

Två trappor upp i mitt hus fanns en familj Persson med tre barn. Pappan var gymnastiklärare och mamman folkskollärare och båda var från Skåne, det hördes tydligt. Han var dessutom vallon, något som jag inte fick berätta för någon!

En fränskild kvinna med en son och en pudel bodde på tredje våningen. På tre trappor bodde också en familj med två söner, där jag tror att fadern var aktiv inom LO eller socialdemokratiska partiet och mamman hemmafru som de flesta.

På fem trappor bodde en ensam mor med en son och ett äldre, barnlöst par.

På sex trappor bodde ett äldre barnlöst par med hund, en tax. Hon arbetade tidvis som brevbärare och han var lärare i tekniska ämnen på någon yrkesskola. Han hade ett häftigt humör och brusade upp för ingenting. Det hördes skrik och han misshandlade ofta sin

fru. Men äktenskapet fortsatte i alla fall. Han var ju så snäll för det mesta och inte rökte han och inte drack han sprit, sa hans fru.

På sjätte våningen, i lägenheten mitt över vår som låg på fjärde, bodde en familj med två barn. Sonen utbildade sig till operasångare och gav sånglektioner i hemmet. Det hördes gott och väl ner till oss. Ofta flera timmar i sträck.

Vägg i vägg med den familjen, i en tvårummare på 50 kvadratmeter, bodde ännu en tvåbarnsfamilj. Jag hade viss kontakt med dottern, som var några år yngre än jag. Hon fick aldrig göra som hon ville, hennes mamma bråkade alltid med henne. Så jag tröttnade på att träffa henne.

Den mest trångbodda familjen var två vuxna, tre barn och en hund i en 2:a på 40 kvadratmeter!

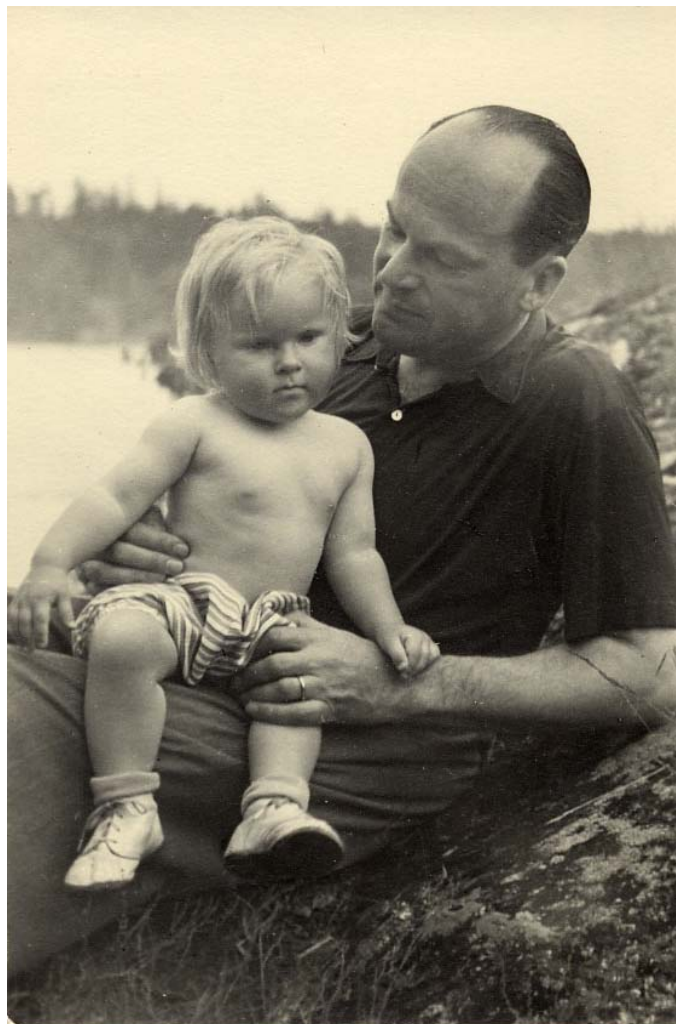
Vi kunde inte undgå att stöta ihop med grannar då och då; i tvättstugan, i hissen, i affären eller på busshållplatsen. Dessutom var huset mycket lyhört, något som min far särskilt uppmärksammade och led av. Han klagade ständigt på familjen med tre barn, som bodde under oss. En gång var det deras gnisslande romerska ringar, som barnen slog volter i, som störde, en annan gång pianospel "Für Elise" som aldrig blev särskilt mycket bättre trots ständig övning. En tredje gång var det deras hund, en pudel, som stod i timal på balkongen och skällde.

Men jag har aldrig hört att de någonsin klagade på vår familj. Vi måste ju också ha stört! Vi spelade också piano, även om det inte alltid var samma stycke. Min bror spelade dessutom banjo och det är ett instrument som kan höras alltför väl i ett lyhört hus. Han blev ju senare jazzmusiker och övade nästan dagligen och ofta tillsammans med några andra killar, som så småningom kom att skapa musik tillsammans i "Jazz Doctors".

I samma farstu bodde en ensam dam med en Dobermannhund. Några år var hon gift och blev senare änka. Mittemot henne bodde två psykiskt sjuka kvinnor, mor och dotter. Dottern utstötte höga ångestskrik åtskilliga gånger om dagen. Vi barn var förbjudna att gå in till dem. Vi kallade dem för "spanska tanterna" då de på något sätt verkade avvikande. Sen bodde ytterligare två familjer - med två barn vardera - på fyra trappor i en annan farstu. I den ena familjen uppfostrades barnen mycket strängt, de fick exempelvis inte höra nyheter på radio och sattes i privatskola, i franska skolan, då deras mor var fransyska. Den andra familjens barn gick också i privatskola, i Carlssons.

Trots alla dagliga möten med grannar, växte det inte fram någon riktig känsla av gemenskap, än mindre vänskap. Man kan undra vad det berodde på? Var det vår familj som var udda, som inte passade in i mönstret? Jo, kanske var det så: Vår mor arbetade heltid och var något yngre än andra mammor och välutbildad. Dessutom kom hon ända från det avlägsna Jämtland! Vår far var också mycket välutbildad, och det dolde han inte heller, skröt med sina akademiska titlar i alla skrivelser, som han undertecknade med en

stämpel med titel och namn. Något som vi skämdes för, när vi blev lite äldre. Min far var också betydligt äldre än andra pappor, han klädde sig avvikande med bredbrättade hattar, basker och golfbyxor samt talade med en omisskännlig tysk accent. Den gick inte att arbeta bort då han var 34 år, när han kom till Sverige som flykting.

Som tur var, hade vi ett stort umgänge med både släkt och vänner. Våra vänner var ofta högutbildade och tysktalande. Min far umgicks mycket i emigrantkretsar. Vårt hem stod öppet varje vecka med livliga diskussioner, soppa och bröd. Min far sjöng ibland tyska folksånger och ackompanjerade på luta. Sedan spelade man mycket radiogrammofon, tyska schlager på stenkakor, alltså 78-varvsskivor.

Man diskuterade politik och vi barn fick inte vara närvarande mer än korta stunder. Kanske var det på grund av det känsliga innehållet i samtalen. Det rörde sig ofta om nazistiska krigsförbrytelser och våra föräldrar tyckte att vi som barn inte skulle belastas med sådana fakta. Och

kanske hade de rätt.

Mamma och pappa hade var sitt sovrum, det var praktiskt eftersom de båda arbetade och behövde rätta skrivningar och annat som hörde arbetet till.

Anneli Gross som ettåring tillsammans med sin far.

Tidvis hyrde vi ut vår jungfrukammare till en inneboende. Jungfrukammaren kan inte ha varit större än ca sex kvadratmeter. De inneboende var ofta unga tyska flickor, som hjälpte till i hushållet. Men när jag fyllde 14 år, fick jag själv äntligen flytta in där och behövde inte längre dela rum med min bror.

Från vår lägenhet hade vi insyn till våra grannar, ett äldre barnlöst par som bodde snett emot oss. Och de klagade en gång på att pappa hängde upp en kostym i sitt franska fönster. De tyckte det såg kusligt ut!

Ett modernt badrum hade vi, med WC och badkar. Golvet bestod av murriga, gröna marmorplattor.

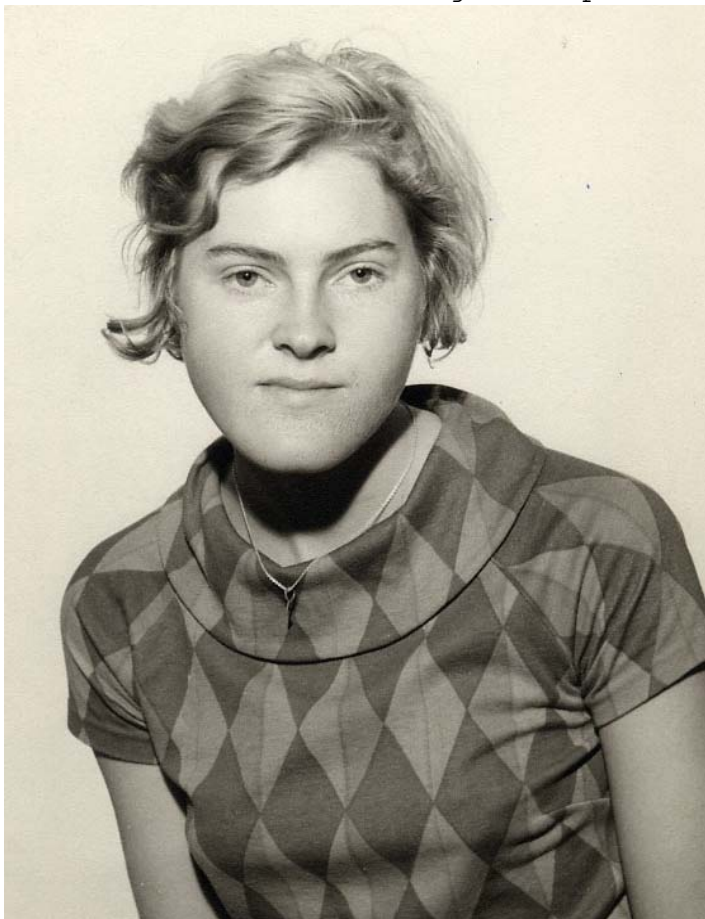
Vårt kök minns jag särskilt. Det var ganska litet, bara en eller två personer kunde sitta och äta där vid ett litet bord. Men det hade kylskåp, en nymodighet på den tiden. Och när man diskade, såg man samtidigt ut över kanalen och bergen på Långholmen. På så sätt kunde man följa sommarens segelbåtar eller vinterns skridskoåkare. Där stod man med händerna i det ljumma vattnet och betraktade årstidernas växlingar.

Vi hade ett stort skafferi för matvaror, där det alltför ofta fanns en sorts små svarta skalbaggar, s k mjölbagggar. Mjölbaggarna fanns i mjölpåsar och kröp in i det hårda brödet. När de fanns där luktade brödet fränt och man tappade lusten att äta det!

Mjölbagggar var en naturlig del av vardagen, liksom malen som gjorde hål i våra kläder av ull. Men malen försökte vi åtminstone ta död på med insektsspruta, som antagligen innehöll det numera förbjudna DDT. Det luktade allt annat än gott.

Vägglöss trodde vi inte fanns, tills de en dag helt fräckt dök upp omkring år 1960. Då måste mitt sovrum saneras och besprutas av Anticimex och mina ditintills så oförklarliga utslag på kroppen försvann, liksom vägglössen, som lyckats dölja sig i flera månader!

I mina drömmar återvänder jag ofta till mitt barndomshem. Så underbart det var att kunna höra vågornas brus genom det öppna fönstret! Och ljudet av isen som håller på att lägga sig i december! Och islossningen i april!

Ljud jag bär med mig som en källa till glädje resten av livet. Gärna vill jag bo och vistas nära vatten för att uppleva dessa välbekanta, rogivande ljud på nytt!

Anneli Gross i övre tonåren.

Anneli Gross växte upp på Reimersholme, och bodde på Anders Reimers väg under hela sin uppväxt och sedan 20 år som vuxen. Anneli Gross har under sitt yrkesverksamma liv arbetat som språklärare och sångerska. Denna skrift

är hennes debut som författare.

Bilder: Egna foton.

Källor:

Hans-Åke Nire: "Två sekler Reimersholme" 1998.

Monica Eriksson: "Södermalm" 1997.

Olle Rydberg: "Se på Söder" 1984.

"Pensionärer i Högalid berättar": PRO 1988.

"Kartor över Reimersholme 1740-1990" Hans Floderus.